

Z LITERATURY

Norman E. Hickin — *THE INSECT FACTOR IN WOOD DECAY (UDZIAŁ OWADÓW W ROZKŁADZIE DREWNA)*. *The Rentokil Library, Wyd. III, Associated Bussines Programmes London, 1975, s. 383, ryc. 216 plus 9 kolorowych; cena 6 funtów szterlingów.*

Podręcznik poświęcony jest owadom — szkodnikom technicznym drewna, występującym na terenie Europy, ze szczególnym uwzględnieniem Wielkiej Brytanii. Dużo miejsca autor poświęcił owadom żerującym w gotowych elementach drewnianych, w budynkach, wyrobach stolarskich itp.

Całość składa się z 12 rozdziałów.

Rozdział 1 — Charakterystyka drewna. Zawarte są w nim bardzo ogólne informacje o drewnie jako produkcie pozyskiwanym do dalszego przerobu z około 44 tysięcy gatunków roślin drzewiastych o różnej przydatności i wartości, trwałości, zabarwieniu i ciężarze gatunkowym. W rozdziale tym omówione zostały ponadto chemiczne, fizyczne i mechaniczne właściwości drewna, z uwzględnieniem mikrostruktury drewna iglastych i liściastych gatunków drzew.

Rozdział 2 — Czynniki powodujące zniszczenie drewna.

Tutaj zwrócona została uwaga na grzyby i owady przyczyniające się do rozkładu drewna, a także na uszkodzenia mechaniczne, rozkład drewna pod wpływem czynników chemicznych oraz zniszczenie go na skutek oddziaływania wysokich temperatur. Spośród bezkręgowców powodujących destrukcję drewna na uwagę zasługują między innymi niektóre skorupiaki z grupy równonogów (*Isopoda*) i obunogów (*Amphipoda*), a spośród mięczaków — świdrak okrętowy (*Toredo navalis*). Największe znaczenie mają jednak owa-

dy i o nich jest mowa w następujących ośmiu rozdziałach.

Rozdział 3 — Kołatkowate (*Anobiidae*). I.

Niemal cały obszerny rozdział poświęcony jest kołatkowi domowemu (*Anobium punctatum*), powodującemu niszczenie drewna ponad 120 gatunków żywicielskich drzew. W rozdziale tym autor zapoznał czytelników z kołatką *Ernobius mollis* i wyschlikiem grzebykorożnym (*Ptilinus pectinicornis*).

Rozdział 4 — Kołatkowate (*Anobiidae*). II.

Rozdział ten poświęcony jest wyłącznie tykotkowi pstremu (*Xestobium rufovillosum*).

Rozdział 5 — Miazgowcowate (*Lyctidae*) i kapturkowate (*Bystrychidae*).

Największe znaczenie spośród miazgowców ma *Lyctus brunneus*. Przedstawiony został wykaz 52 gatunków żywicielskich drzew, których drewno niszczone jest przez tego owada. Autor przedstawił klucz do oznaczania 6 najważniejszych gatunków miazgowców. Oddzielnie omówionych zostało 9 gatunków chrząszczy należących do rodziny kapturkowatych.

Rozdział 6 — Chrząszcze należące do następujących rodzin: bogatkowate (*Buprestidae*), drwionkowate (*Lymexilidae*), gwozdnikowate (*Eucnemidae*), śniadkowate (*Melandryidae*), zaleszczykowate (*Oedemeridae*), ryjkowcowate (*Curculionidae*) i jelonkowate (*Lucanidae*), łącznie omówiono 25 gatunków.

Rozdział 7 — Kózkowate (*Cerambycidae*).

Na podstawie cech morfologicznych postaci doskonałych autor wyodrębnił następujące podrodziny kózkowatych: *Parandriinae*, *Prioninae*, *Lamiinae*, *Lepturinae*, *Cerambycidae*, *Aseminae*, oraz zamieścił klucze do oznaczania 88 gatunków. Z gospodarczego punktu widzenia największe znaczenie mają:

spuszczel (*Hylotrupes bajulus*), rzemliki (*Saperda spp.*), koziorogi (*Cerambyx spp.*), żerdzianki (*Monochamus spp.*), ściigi (*Tetropium spp.*).

Rozdział 8 — Wyrzynnikiowate (*Plytypodidae*) i kornikowate (*Scolytidae*).

Rozdział 9 — Błonkoskrzydłe (*Hymenoptera*), łuskoskrzydłe (*Lepidoptera*) i jętki (*Ephemeroptera*).

W części dotyczącej błonkoskrzydłych autor przedstawił klucze do oznaczania 20 gatunków należących do rodziny trzpiennikowatych (*Siricidae*) z wyodrębnieniem podrodzin: *Siricinae* i *Tremecinae*. Dodatkowy klucz opracowany został dla rodziny *Xyphydriidae*. W rozdziale tym zamieszczone zostały ponadto krótkie informacje o niszczących drewno mrówkach i pszczołach.

W części poświęconej rzędowi łuskoskrzydłych autor omówił kilkanaście gatunków motyli należących do rodzin trociniarkowatych (*Cossiidae*) i przeziernikowatych (*Sessidae*).

Rozdział 10 — Termity w Wielkiej Brytanii.

Zawarte są tu ogólne informacje o 5 rodzinach termitów, zwłaszcza gatunkach europejskich i tych, które mogą być zawleczone na Wyspy Brytyjskie. Omówione zostały poza tym ogólne zasady hodowli laboratoryjnej termitów do celów doświadczalnych.

Rozdział 11 dotyczy rozprzestrzenienia omówionych gatunków szkodników technicznych w Zjednoczonym Królestwie oraz metod ich zwalczania. Przedstawiona tu została także charakterystyka budynków uszkodzonych z uwzględnieniem ich wieku i przeznaczenia. Z tabelarycznego zestawienia wynika, że najliczniej występującym szkodnikiem jest *Anobium punctatum*, który zasiedla 74,9% budynków i pomieszczeń, a następne miejsca zajmują: *Xestobium rufovillosum* (4,7%), ryjkowcowate (5,2%), miazgowce (0,9%), spuszczel (0,4%) i inne owady (2,4%).

Jedynie 3,7% kontrolowanych drewnianych zabudowań nie wykazywało obecności owadów — szkodników technicznych.

W rozdziale tym omówione zostały także metody zwalczania kołatków i spuszczela, jak np. przesycenia drewna środkami owadobójczymi, fumigacja domów, zastrzyki do drewna, itp.

Rozdział 12 — Metody badawcze.

Przedstawione zostały tu opisy metodyki i techniki badań laboratoryjnych w zakresie zabezpieczania drewna insektycydami, traktowanie go promieniami Roentgena, stosowanie tzw. „bloków badawczych”, interpretowanie uzyskiwanych podczas badań wyników itp.

W odniesieniu do wykazanych w podręczniku ważniejszych gatunków owadów — szkodników technicznych drewna, przedstawiona została morfologia stadium owadów dorosłego i larwy, biologia, środowisko naturalne, rozprzestrzenienie, gatunki żywicielskie, wrogowie naturalni. W końcowej części każdego rozdziału znajduje się przegląd piśmiennictwa.

Dołączony indeks łacińskich i angielskich nazw gatunków omawianych owadów, jak również ważniejszych terminów z zakresu ochrony drewna, ułatwia w dużym stopniu korzystanie z podręcznika. Całość opracowana została w sposób przejrzysty, a liczne czarnobiałe fotografie i rysunki ułatwiają rozpoznawanie sprawców uszkodzeń.

Omawiana książka powinna znaleźć się we wszystkich tych wyższych uczelniach i instytutach naukowo-badawczych, gdzie prowadzone są badania z zakresu ochrony lasu i ochrony drewna przed szkodnikami.

Zbigniew Sierpiński

Aleksander Nyręk: GOSPODARKA
LEŚNA NA GÓRNYM ŚLĄSKU OD
POŁOWY XVII DO POŁOWY XIX W.
Prace Wrocławskiego Tow. Naukowego.

Praca jest oparta na materiałach archiwalnych znajdujących się we Wrocławiu, Opolu, Katowicach, Pradze, Brnie, Opawie i Merseburgu oraz na różnych opracowaniach z zakresu gospodarki leśnej na Śląsku. Poza wstępem i zakończeniem składa się z pięciu rozdziałów, przy czym wstęp i każdy rozdział są zaopatrzone w obszernie przypisy. Tekst obejmuje 200 stron. Do tego dochodzi (s. 201—234) krótkie streszczenie w języku niemieckim, wykaz zespołów archiwalnych, z których korzystał autor, objaśnienia jednostek monetarnych, miar, wag i terminów łowiecko-leśnych i spis treści.

W obszernym wstępie autor omawia dotychczasowy stan badań, wykorzystane materiały źródłowe, cel, zakres i metody pracy. Celem pracy jest przedstawienie znaczenia w przeszłości gospodarki leśnej na Górnym Śląsku, porównanie jej z innymi ziemiami polskimi, czeskimi i Łużycami, wreszcie przedstawienie zmian zachodzących w zasadach i sposobach gospodarowania wszelkimi pożytkami leśnymi.

Rozdział I dotyczy zalesienia Górnego Śląska od połowy XVII do połowy XIX w. Po wstępnych uwagach doc. Nyręka charakteryzuje warunki naturalne cechujące obszary rolnicze Górnego Śląska. Następnie podaje stan lasów górskich, wyżyn i wzgórz, łągowych oraz borów i lasoborów na nizinie górnośląskiej po wyjściu 30-letniej. Dalsze rozważania dotyczą rozmiarów wylesień do połowy XIX w. i zmian w strukturze drzewostanów.

W rozdziale II pt. „Hodowla drzew i krzewów w lasach górnośląskich”, po uwagach dotyczących początków zabiegów hodowlanych, autor wspomina o pracach osiemnastowiecznych, które powstały na Śląsku, a następnie omawia pruskie i austriackie metody zarządzania i zagospodarowania lasów w

XVIII i pierwszej połowie XIX stulecia.

Rozdział III jest poświęcony gospodarce drzewnej oraz rzemiosłom i przemysłom leśnym na Górnym Śląsku w omawianym okresie. Autor traktuje tu kolejno: o zasobności lasów górnośląskich, o stosowanych miarach sortymentów drewna i klasyfikacji lasów oraz wysiłkach ku ich ujednoczeniu, o dworskiej gospodarce drzewnej, wreszcie o rzemiosłach i przemysłach leśnych. Pisząc o dworskiej gospodarce drzewnej omawia zagadnienie stosowanej rachunkowości i jej udoskonalania, problematykę związaną z użytkowaniem w leśnictwie górnośląskim (sposoby i technika wyřębu, transport, obróbka drewna), wreszcie rozmiary produkcji, wartość i ceny drewna.

W rozdziale IV autor charakteryzuje użytkowanie uboczne we współczesnym rozumieniu w lasach górnośląskich i ewolucję, której ono ulegało. Szczególnie dużo uwagi poświęca sprawie łowiectwa. W pierwszym podrozdziale pisze o łowiectwie w lasach książęco-królewskich, kościelnych i szlacheckich do połowy XVIII w. W następnym podrozdziale omawia prawa łowiecko-leśne chłopów i mieszczan i tutaj porusza zagadnienie bartnictwa, pasterstwa i szalaśnictwa, rybołówstwa w wodach śródleśnych, zbioru jagód, owoców, grzybów i ziół. W dalszych wywodach jest ujęta sprawa gospodarki łowieckiej w drugiej połowie XVIII w. i pierwszej XIX i przyczyn spadku jej znaczenia. Wreszcie pisze o spółkach i dzierżawach łowieckich w połowie XIX w.

W rozdziale V doc. Nyręka traktuje o organizacji administracji i pracy w lasach górnośląskich w wielkich posiadłościach feudalnych od połowy XVII do połowy XVIII w., omawia zmiany w strukturze administracji i służb lasów górnośląskich w drugiej połowie XVIII i pierwszej XIX w. oraz nadzór nad gminnymi lasami chłopskimi i ko-

munalnymi miejskimi.

W zakończeniu autor podał uogólnienie dokonanych wywodów.

Praca stanowi najpełniejszy w naszej literaturze naukowej opis dziejów lasów i leśnictwa górnośląskiego w ujętym przez autora okresie.

Przy czytaniu omawianej książki odnosi się wrażenie, że każdy rozdział stanowi pewną zamkniętą całość, w której autor nie przestaje na podstawie treści rozdziału, ale porusza wiele zagadnień związanych z tematyką całości. Tego rodzaju ujęcie ma pewne dodatnie cechy, ale prowadzi do powtórzeń (np. s. 37 i 42 w sprawie powierzchni lasów górskich beskidzko-sudeckich).

Wreszcie jako przeoczenie należy traktować, przy stałym podawaniu ścisłych danych, zaznaczenie na s. 198, że po powstaniu listopadowym nastąpiła masowa wyprzedaż lasów państwowych w Królestwie Polskim. Zainicjowana jeszcze przed powstaniem sprzedaż lasów państwowych znajdujących się w warunkach trudnych do ich zagospodarowania przyjęła jedynie nieduże rozmiary i wkrótce ustała.

Kończąc niniejsze wywody trzeba wyrazić gorące życzenie, żeby i inne części naszych ziem zachodnich i północnych znalazły tak gruntowne opracowanie ich lasów i leśnictwa, jak książka tu omawiana w stosunku do Górnego Śląska.

Antoni Żabko-Potopowicz